

Ивайло Петров – писателят като художник

Катя Зографова

Темата за рисуващите писатели – пишещите художници, както и за елитното малцинство на универсалните творци в българската култура като Гео Милев, устремени в „търсене на изгубения интеграл“ на изкуствата, ме занимава от години. На нея посветих изследванията си „Грях ли е многоженството с музите“¹, „Авангардисткият „синтез на изкуствата“: оптика на „дилетанта“ (Чавдар Мутафов)², „Емануил Попдимитров: в търсене на изгубения интеграл“³.

За първи път обаче навлизам в световите на Ивайло Петров, досега само споменаван в текстовете ми като пореден пример в списъка на „пленниците на две музи“, двуталантливите имена в историята на културата ни. Благодарение на духовната щедрост на съпругата на писателя художник – г-жа Офелия Денкова-Петрова, която любезно ме покани в дома си, докато подготвях текста си, имах изключителния шанс да докосна в автентична среда цялото богатство на оставените от него живописни платна, рисунки и малки пластики от шамот и, уверявам ви, бях смаяна от пластичните му светове – многопосочни, многоцветни, многожанрови, полистилистични... Тази огромна палитра ме впечатли и едновременно с това леко ме изплаши с могъщия съзидателен порив на твореца, в състояние да породи толкова различни артефакти, дело сякаш не на един човек, а на цяло художествено ателие... Но откритите майсторски образци във всяка от творческите „посоки“, понякога сред неравностойни пластични опити на четката, молива и шамота, ме убедиха, че Ивайло Петров е роден художник, какъвто е извън съмнение като писател. Когато из-

¹ В. *Другата аудитория*, 2001, бр. 3, с. 3.

² Сб. *Известия на Националния литературен музей*. С., 2005, т. III, с. 133–156.

³ Сб. *Емануил Попдимитров. Критически прочити. Сб. по случай 120 г. от рождението на твореца*. С., 2007.

кустведите благоволят да се произнесат за истинската ценност на пластичните му творби, ще можем по-решително да отсъдим в каква степен са съотносими дарованията му. За мен като литературен историк е красноречив фактът на неуморните изпробвания на писателя като художник – в огромната амплитуда от наивизма, през цветната импресия и до линеарната абстракция. Именно тези необуздани игри на въображението доказват, че той щедро е обдарен от Бога с пластично мислене, в което „вторият талант“ своеобразно подкрепя първия и влиза в градивен диалог с него, изявявайки безкрайните му творчески преображения. Така фактът, че не можем да разпознаем идентитета му на художник от пръв поглед, което може да се тълкува като негатив, удивително се превръща в качество. Когато съзряваме безкрайните преображения на художника Ивайло Петров, всъщност намираме потвърждение и на способността му да уплътнява със слово портретите на персонажите си – от автобиографичните текстове – до остроиндивидуално изрязаните профили на героите в шедьовъра му „Хайка за вълци“...

Що се отнася до рисуването, у него то е било като дишането – така органично и потребно в духовното му битие, че понякога е ползвал обратната страна на живописните си платна или на белетристичните си ръкописи. Така в буквалния смисъл той е двулик Янус – от едната страна е писателят, от другата – художникът. Ето едно архивно откритие, модерен „палимпсест“ под автопортрет на седящ с лист в ръка писател от 70-те г. на XX век. Върху машинописна страница, чийто гръб е послужил като бяло поле за рисунката, бе скрит фрагмент от „тайнопис“, който някак ме накара да си задам въпроса дали е случайност или е вид кодификация, която е трябвало да разчета в качеството си на хомо архивариус?

...наистина ме гледаха моите очи. Поразбутах векториите и измъкнах платното. Това бе един автопортрет, който бях започнал преди няколко години и все някак не можех да го завърша. Сложих го на статива и застанах пред него. Портретът бе завършен. Гледах се като в огледало. Стоях сам пред себе си с бледо, изтерзано лице, с налудничав блясък в очите, устремени право в истинските ми очи, пронизващи като съдбовен въпрос. Мина ми през ум, че тази вечер у Марински съм изглеждал точно така – язвителен, възторжен и жалък в своята безпомощност. И не само тази вечер, от години съм изглеждал такъв, от години съм се терзаел от въпроси, на които не съм могъл да си отговоря. Банални и вечни въпроси – какъв е смисълът на изкуството, каква е неговата роля, социална или естетическа, може ли да има нова мисъл или само нова форма...

Извадих от нишата старите незавършени платна, наредих ги покрай стените и с удивление видях, че и те са завършени. „Отговори“ на въпросите, които те бяха ме измъчвали дотогава. Вакханалия от форми и цветове, най-потайните, необясними и луди пориви на моето подсъзнание. Това бяха мои сънища, мои бесовства, умопомрачаващи монолози, екзалтирани викове в незнанието и към незнанието. Гледах ги като че ги виждах за пръв път и не ги разбирах. Как можех да разбера това багроблудство? Щом има словоблудство, трябва да има и багроблудство. Но ги усещах с цялото си същество, те проникваха в кръвта ми, обливах се в пот и треперех като трескав. Взех триона и чука, с който си приготвих рамките и почнах да ги режа и разбивам една по една, всички. После запалих чугуненото кюмбе и пак така, една по една, почнах да ги горя. Пуших цигара след цигара и ги изгарях. Една стихия от багри, един цветен...

Тук „подложката“ внезапно свършва. Дали това е част от недостигнал до нас дневник или драматичен самоунищожителен жест на твореца, едва ли някога ще узнаем, но тази страшна страничка доказва, че писателят е бивал дълбоко разколебан в самосъзнанието си на художник, способен да се самонакаже пределно жестоко за амбицията си. И въпреки това е продължавал да рисува, цял живот...

Пластичните светове на Ивайло Петров изискват дълготърпеливо изследователско усърдие, затова тук ще се задоволя само с някои тематични посоки в интерпретирането им – автобиографичната и колегиално портретната. Първото, което прави впечатление, когато съпоставяме словесните и живописните регистри на творчеството му, е, че и при писателя, и при художника откриваме огромната смислово-естетическа амплитуда – от най-дълбока сериозност, през тънката ирония и самоирония, та до гротеската... Техниките са – от пушкиновския „быстрый карандаш“ в жанра на дружеския шарж – до сериозните изображения като ескиза на младия Георги Марков, на Генчо Стоев сред героите си в „Цената на златото“, 1980 г., на Кръстьо Куюмджиев, макар и направен върху ресторантска салфетка... (Тук е мястото шеговито да припомним, че критикът е автор и на знаменитата кулинарна книжка „Ела, Боже, да ядем“, така че в някакъв смисъл носителят може би е подходящ). Изброявам писателите, скицирани находчиво от мигновено перо на художника: Ангел Тодоров на маса с бутилки – визуален виц, постигнат въпреки ненадежната фактура на тънката салфетка. Светослав Минков – реалистично шрихиран с химикалка, публикуван в I том на „Объркани записки“, 1971 г., но уви, поставен не където е прекрасният мемоар за Мълчаливеца, без анотация и така практически неразпознаваем за широкия читател. Вторият шарж е минима-

листичен, запечатал характерния профил на писателя, станал повод в младите му години да получи прозвището „Гарвана“... Емилиян Станев също като Св. Минков е обект на нееднократни портретувания. Преди няколко години г-жа Офелия Петрова дари на музея на Ем. Станев в Търново негов живописен портрет (използвам случая да ѝ благодаря още веднъж от името на НЛМ). Сега на вниманието ни е комично изображение на ловеца Ем. Станев с очила и шапка с перо, което неизбежно отвежда към конфузната ловна история с френските му и все пак неточни патрони, която с неподражаема приятелска ирония вече ни е разказал белетристът Ивайло Петров... Всъщност пределно близкият план, липсата на дистанция в словесните и рисунъчни възплъщени на събранията по перо и по ловна пушка, е безспорно свидетелство за споделената им обич. Друг е случаят с дългнестия Божидар Божилов от 1978 г. и месестия профил на Ст. Ц. Даскалов, които се изкушаваме да поставим един до друг на принципа на контраста и така да удвоим карикатурния им ефект! Сред най-сполучливите шаржове, излезли изпод „бързия молив“ на Ивайло Петров, е този на Н. Фурнаджиев, комуто е посветен и един забележителен мемоар за екстатичните му пианства в Созопол. Авторът на „Пролетен вятър“ е в овална рамка, като в старинна снимка или на ...надгробен паметник. Вътре в овала обаче той е вписан с екзотичния си профил с „мавърските устни“ (по израза на Ивайло Петров), захапали неизменната папираса... Така бохемският портрет не съответства на тържествено-ритуалната си рамка. Първият вариант на тази изключителна рисунка е дарение на НЛМ.

Още по-изразителен е Борис Димовски, постигнат като че ли в благородна надпревара със собствения му маниер – техническата му похватност да борави с флумастер, както го помним от Кеворкяновата „Всяка неделя“... Потвърждение на това мимолетно улавяне на образи е надписът над благия Валери Петров: „От екрана на телевизора, 14 ноември 84, II програма към 19,30 ч.“

Разбира се, в пъти по-амбициозни от мигновените скици са маслените портрети на близки приятели писатели, чийто връх е този на Йордан Радичков. Събратът по перо е сакрализиран, но достатъчно индиректно, за да не звучи претенциозно. Затова в двойственото живописно послание можем да прочетем фона и като аркада на прозорец, и като стилизиран нимб, а жеста на ръката – и като замисленост, и като колебание да отправи благослов към зрителя... Постническото жълто лице идеално допълва иконната стилистика на тази модерна зография. За жалост не познавам портретите на Радой Ралин, Иван Радоев и Иван Пауновски, подарени на наследниците им и непубликувани, така че не мога да ги тълкувам.

Ивайло Петров умее да прави портрети и на любими хора, и на обични градове. Балчик за него е уникално място, което може да се мисли и като личност... Ето как го вижда писателят: „Балчик е най-живописният град на нашето крайбрежие. Ако бях художник, щях да рисувам тези безкрайни вити стълби и тебеширените хълмове, както Ван Гог е рисувал Арл. Всъщност може би е най-рисуваният град на Черно море. За румънските художници той бе като живописна школа и те го изобразяваха с чувство на преклонение. Едва ли има и наш художник, който да не е минал през този град с разбунтуван терен и ерозия.“⁴ Десетки са изображенията му у художника Ив. Петров – моливни, пастелни, маслени. Виждаме ги като илюстрации в „Объркани записки“, в представителните му изложби, други са останали в архива.

Нека сега се вгледаме в автопортретите и автобиографичните ракурси към съдбовната тема за множествения талант. Ето го най-ранният автопортрет на писателя – „след това“, но много близо до „преди“ да се роди. Невръстният летописец ни намира многозначително, може би защото се е въоръжил с перодръжка да опише еротичната тръпка от първата хубава жена в живота си – Аница (когато е бебе само на 12 дена)... Паметен е този двуглас на единственото по рода си говорене в българската литература в I л. ед. ч. от пренаталната и постнаталната фаза на човека, успоредено с образното им автопортретуване. С него започват „Объркани записки“, двукнижието, за първи път илюстрирано изцяло – от корицата и до книжното тяло, от самия автор. Първата част се появява през 1971, втората – през емблематичната 1989 г.

Десетина са маслените автопортрети, които добре познаваме от албумните вставки в „Преди да се родя и след смъртта ми“, в поредницата „Българска сбирка“ под ред. на Марин Георгиев, б.г. и „Мъдрият няма идеали“, съставена от Йордан Дачев, както и от изложбите на Ив. Петров. Част от тях са на видно място в хола на писателския дом, истинска галерия, в която платната на най-високите имена на съвременната ни живопис хармонично си съседстват с работи на самия Ивайло Петров – един сам по себе си твърде показателен факт... Всъщност маслените автопортрети са най-известните работи на писателя. Виждали сме ги в неговите репрезентативни и юбилейни изложби – първата от 1993 г. в „Крида арт“, втората – във „Ведарт“ през 2000 г., съвместна с Иван Газдов, както и посветените на 85-годишнината от

⁴ *Объркани записки*. С., 1971, с. 16.

рождението му в Столична библиотека и Софийска градска галерия. Разбира се, в онези времена изложбите ни изненадаха (някои вестници използваха дори израза „шокираха“) с много по-широк тематичен и стилев обхват – с неговите многобагрени, бликащи от жизнерадост и мека ирония бохемски крайбрежни компании от хора, птици и животни, греещи пейзажи с танцуващи циганки... И особено – с необичайните разпятия, – не само на Иисус Христос, но и на Великите грешници, в които кръстът парадоксално експонираше еротичното. В единия случай виждахме долнопробната пируваща фарисейска тълпа в подножието на разпнатия Бог, в другия, самата прикована, излъчваше невъобразима радост. Тези еретични, езически разпятия на Ив. Петров са едно от най-странните превъплъщения на кръстния мотив в българската култура, знак за сложната двойственост в жизнената философия на твореца... Вакханките-разбойнички сладострастно се усмихват отвисоко на мъжката тълпа, която жадно разглежда прикованите им прелести. Не откриваме и помен от великото страдание върху светото разпятие, никакво изкупление...

Едно от рисунъчните женски разпятия е публикувано във II част на Записките, другите (поне две), маслени и широкоформатни, са притежание на колекционера на писателя като художник – г-н Георги Драганов, автор и на краткото есе „За кръста. И около кръста“, обнародвано в юбилейния брой на ЛФ, по случай 85-годишнината на Ив. Петров. Драганов тълкува Христовото разпятие през ключа, даден от автора на „Хайка за вълци“ – като модел на използване на реални човешки прототипи при въплъщаване на божествени образи. В случая тялото Христово би могло да бъде заместено от Ботево-то или това на Левски. Друг е въпросът, че за подобно мислене, снемащо дихотомията между сакрално и профанно, което и днес звучи стряскащо, в средновековието Ивайло Петров би бил подложен на гибелните удари на Инквизицията. Както и за леко гротесковата в сексапила си „Корида“...

Самият автор е наричал портретите, които прави на приятели – „хоби“. Наистина, те са непретенциозен лов на ежедневни мигове от писателския живот, израз на смеховата култура, на игровото начало в колегиалното и приятелското общуване, свидетелство, че дори класиците не се вземат чак толкова насериозно... Но тъкмо бързописите им доказват, че той е дарен с точно око и бърза ръка, неподвластни на любителското рисуване. Що се отнася до живописните портрети и автопортрети, те са устремени към духовни същности и в много случаи ги постигат блестящо, така както цветните му композиции успяват да изградят собствени светове. Сред най-сполучливите е един от късните

автопортрети – онзи, на който виждаме най-силна деформация – със синя брада, на син фон, с бяло облекло и с бяла коса. Но очите, очите са несиметрични и подчертано различни. И навеждат на мисълта не толкова за старостта, а за специалната оптика, за специалното им виждане.

И наистина: идентификацията на писателя като художник се оказва едно от най-вдъхновяващите и интересни превъплъщения на твореца.

Най-автобиографичният портрет в „Хайка“-та без съмнение е Иван Шибилев Пенкилера. Той е описан с подчертана двузначност още от детството му – докато учителите му го възприемат като вундеркинд, домашните му се съмняват в душевното му здраве... Ето ансамбъла на уменията му: „Притежаваше изключителна памет и знаеше наизуст почти целия репертоар на театъра, умееше да имитира много сполучливо, пишеше стихове и ги рецитираше добре, рисуваше портрети на хората от трупата, свиреше на цигулка и на всички народни инструменти ...“ (с. 143). Още съвсем млад обаче той осъзнава, че „един ден музите може би щяха да се преобразят в еринии, за да му отмъстят за духовното му многоженство и да превърнат дарбите му в тежко проклятие...“ Проклятието обаче идва от другаде, от нечуваната му дързост да изрисува за селската църква иконостас с разпознаваеми живи прототипи и особено от скандалния Св. Георги, който се бори с ламята. Ламята с човешки глави и то на партийни функционери. Едната от тях, „с притворени очи и черни мустаци над устата, от която се точеше тъмночервена кръв“, е, разбира се, на изконния му враг Стоян Кралев Кралешвили... По-важното е, че тези еретични въплъщения художникът е направил несъзнателно, тласкан от неведоми, но мощни вътрешни импулси, дори с риска неканоничните му портрети-лъжеикони да бъдат подложени на аутодафе, а той да бъде захвърлен в трудов лагер... Това е тайнството на изкуството, по-силно от своя автор. Ивайло Петров предупреждава да не позволяваме *леонардовското* у нас да се разколебава и да се „оселчва“ от идеологически борби и повинности, в които ни вплита животът и необратимо ни превръща в *пенкилери*.

За себе си той отсича: „Не се смятам за успял писател, а още по-малко за добър художник“... Аз като литературен историк обаче се наемам да предскажа, че тепърва има да откриваме класика на българската проза и като самобитен художник – особено в очарователното му двуженство с музите. Все пак накрая ще валидизирам интуициите си с думите, изречени още при първата му изложба през 1993 г. от художника Сули Сеферов: „Скромността му по отношение на живописиста също (както и относно писането и драматургията, бел. К. З) е неоправда-

на. Ивайло Петров е много по-истински от доста други живописци. Той овладява пространството и балансира цветовете както децата – без да съзнава колко добре го е постигнал, и слава богу, че му липсва рутина на рисуването.“⁵

Библиография

Зографова, К. Грях ли е многоженството с музите. – *Другата аудитория*, 2001, бр. 3, с. 3. [Zografova, K. Gryah li e mnogozhenstvoto s muzite. – *Drugata auditoriya*, 2001, br. 3, s. 3].

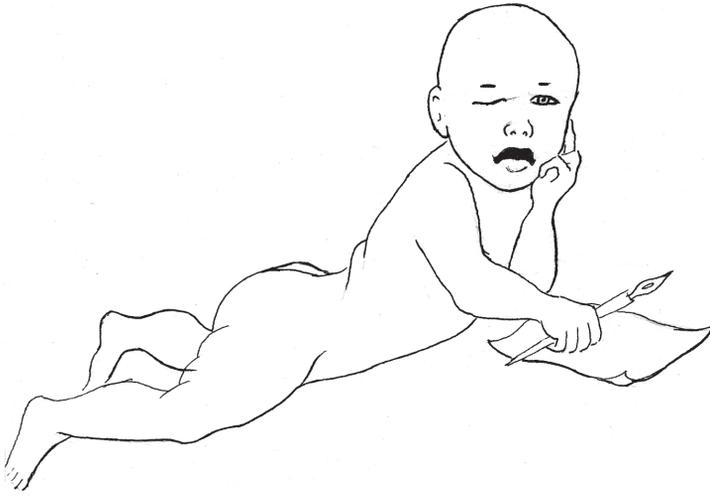
Зографова, К. Авангардисткият „синтез на изкуствата“: оптиката на „дилетанта“ – *Известия на Националния литературен музей*. С., 2005, т. III, с. 133–156. [Zografova, K. Avangardistkiyat „sintez na izkustvata“: optikata na „diletanta“ – *Izvestiya na Natsionalniya literaturen muzey*. С., 2005, t. III, s. 133–156].

Зографова, К. Емануил Попдимитров: в търсене на изгубения интеграл – *Емануил Попдимитров. Критически прочити. Сб. по случай 120 г. от рождението на твореца*. С., 2007. [Zografova, K. Emanuil Popdimitrov: v tarsene na izgubeniya integral. – *Emanuil Popdimitrov. Kriticheski prochiti. Sb. po sluchay 120 g. ot rozhdenieto na tvoretsa*. С., 2007].

Петкова, Ст. У Ивайло Петров дреме художник (Авторът на „Хайка за вълци“ открива първа изложба, кичи балчишките дървета с подкови). – *24 часа*. 11 декември 1993, с. 30. [Petkova, St. U Ivaylo Petrov dreme hudozhnik (Avtorat na „Hayka za valtsi“ открива parva izlozhba, kichi balchishkite darveta s podkovi – *24 chasa*. 11 dekemvri 1993, s. 30].

Петров, И. *Объркани записки*. С., 1971, с. 16. [Petrov, I. *Obarkani zapiski*. С., 1971, s. 16].

⁵ Станислава Петкова. У Ивайло Петров дреме художник (Авторът на „Хайка за вълци“ открива първа изложба, кичи балчишките дървета с подкови) – *24 часа*. 11 декември 1993, с. 30.

Автопортрет на новородения творец. Частно притежание

*Автопортрет на Ивайло Петров.
На гърба – фрагмент от ръкопис
на автобиографичен текст.
Национален литературен музей.
Дарение от Офелия Петрова, 2014 г.*

Георги Марков. Частно притежание.

Кръстьо Куюмджиев. Частно притежание

Генчо Стоев сред своите герои от „Цена на златото“. 1980 г.
Национален литературен музей. Дарение от Офелия Петрова,
съпруга на Ивайло Петров, 2014 г.